

Καμπαρέ παρ' ολίγον!

Της Ματίνας Καλτάκη

Σ' ένα καμπαρέ στο Βερολίνο του Μεσοπολέμου μας μεταφέρει το έργο μουσικού θεάτρου του Παναγιώτη Πασχίδη «Miserere» που παρουσιάζεται στο θέατρο Κοτοπούλη του Εθνικού Θεάτρου. Η μεταφορά δεν θα ήταν επιτυχής αν η μουσική του Θάνου Μικρούτσικου δεν έδενε τόσο ιδανικά με το κείμενο και τους στίχους των τραγουδιών, προσδίδοντας τους το ύφος μιας εποχής με μεγάλες αντιφάσεις, παρακμιακής, ελευθέριας και με προωθημένα καλλιτεχνικά γούστα μέσα σε καθεστώς στυγνής αστυνόμευσης, με μεγάλο μέρος του πληθυσμού να ανήκει σε κόμματα αριστερά την ίδια στιγμή που το άλλο μεγάλο μέρος των Γερμανών ήταν έτοιμο να παρασυρθεί στις ένδοξες αυταπάτες που υπόσχονταν οι Ναζί. Ο κόσμος του Μιζερέρε είναι βυθισμένος στην απόγνωση, γι' αυτό αγκιστρωμένος στις πρόσκαιρες απολαύσεις της ζωής λίγο πριν από την εποχή της βαρβαρότητας, που σήμανε η νόμιμη εκλογή του Χίτλερ το 1933.

Η Γερμανία, υπό το καθεστώς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, μόλις μπόρεσε να σηκώσει κεφάλι από τις συνέπειες της ήττας του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, δέχθηκε το καίριο πλήγμα της οικονομικής κρίσης του 1929. Ο πληθωρισμός, η ανεργία, η πλήρης σύγχυση που επικρατούσε σε μια χώρα γαλουχημένη με τα ιδανικά του μεγαλείου του Ράιχ, βρέθηκε ορφανή από πρόσωπα και αξίες. Οι αριστεροί δεν έλαβαν σοβαρά υπόψιν τους Ναζί, τους οποίους υποστήριξαν τόσο οι μεγαλοβιομήχανοι, για να «αντιμετωπίσουν» τον αριστερό κίνδυνο, όσο και τα πιο συντηρητικά στοιχεία της γερμανικής κοινωνίας, τα κατώτερα στρώματα της μεσοαστικής τάξης, που υπέστησαν βαρύτερα από τους υπολοίπους τις συνέπειες της βαθιάς κρίσης. Η εποχή της νέας Γερμανίας που υπόσχονταν ο Χίτλερ, γρήγορα θα παρέσυρε τους πάντες στο σκοτεινό τούνελ του δεύτερου μεγάλου πολέμου.

Τα πρώτα γερμανικά καμπαρέ εμφανίστηκαν στο Μόναχο, τότε καλλιτεχνικό κέντρο της Γερμανίας, λίγο πριν το πρώτο μεγάλο πόλεμο. Το δρόμο για την άνθηση αυτού του νέου είδους θεάματος είχαν ανοίξει τα καμπαρέ του Παρισιού. Ναοί της Μπελ Επόκ, που σύντομα θα έσβηνε στη φρίκη, τα παρισινά καμπαρέ ήταν μιούζικ χωλ όπου οι αστοί διασκέδαζαν πίνοντας αφθονη σαμπάνια και θαυμάζοντας τα γυναικεία πόδια που επιτέλους αποκαλύπτονταν στους ξέφρενους ρυθμούς του καν-καν. Στην Γερμανία, ωστόσο, οι άνθρωποι είχαν ανέκαθεν «βαρύτερη» ψυχολογία και τα καμπαρέ έγιναν κέντρα καλλιτεχνών που ήθελαν να κοινωνήσουν όχι μόνο τον πυρετό της αναζήτησης νέων καλλιτεχνικών μορφών αλλά και την αριστερών κατευθύνσεων πολιτική τους άποψη. Λειτουργήσαν σε πίσω αίθουσες πανδοχείων και εστιατορίων, σε χώρους περιορισμένης χωρητικότητας, όχι απλώς χωρίς λαμπερά σκηνικά αλλά σε περιβάλλοντα που σήμερα θα

χαρκτηρίζαμε underground. Στο κοινό τους ανήκαν πολλοί εξ όσων, μετά την άνοδο του Χίτλερ, θα χαρακτηρίζονταν ανεπιθύμητοι.

Γι' αυτό και στην ιστορία του «Μιζερέρε» πρωταγωνιστούν ομοφυλόφιλοι, αριστεροί, ένας ντανταϊστής ποιητής (στο «κάτω-κάτω είναι απίστευτα μπανάλ ο ρεαλισμός/γι' αυτό σκασμός») , χορεύτριες που «δεν τους εμπνέουν τα γραπτά του Μαρξ/ αλλά η σαρξ», μία βαμπ τραγουδίστρια («πάντα πιο όμορφη είν' η μάσκα/ από το πρόσωπο κρύβει/ κι είν' η αλήθεια όχι το ψέμα/ ό,τι στο τέλος μας συντρίβει»), ένας τυχοδιώκτης πιανίστας.

Αλλά ενώ το θέμα παραπέμπει σε καμπαρέ των ανήσυχων του Μεσοπολέμου, η παράσταση που σκηνοθέτησε ο Κώστας Τσιάνος παραπέμπει σε μιούζικαλ. Το «λάθος» ξεκινάει από το χώρο στον οποίο επιλέχθηκε να ανεβεί το «Μιζερέρε»: δεν βοήθησαν η| τεράστια σκηνή του «Κοτοπούλη», το ενιαίο σκηνικό του Σίμου Καραφύλλη και η χρήση του κατά τη διάρκεια της παράστασης. Έλειψε η ατμόσφαιρα των φλογισμένων ψυχών μέσα σ' ένα περιβάλλον παρακμής, του χαμαιτυπείου στο οποίο βρίσκουν χώρο να αναπτυχθούν οι πιο ευγενικές ιδέες. Αν η μεγάλη, ψηλοτάβανη σκηνή, άρα και η δράση, μοιράζονταν σε μικρότερους σκηνικούς χώρους κι έλειπαν οι δύο μεγάλες κλίμακες, νομίζω πως το αποτέλεσμα θα ήταν από κάθε άποψη πιο σφικτό, και κυρίως πιο πειστικό.

Οι επιλογές σκηνοθέτη και σκηνογράφου, αντιθέτως, κατά βάση υπηρέτησαν την, κατά τ' άλλα θεμιτή, επιλογή της διεύθυνσης του Εθνικού Θεάτρου για ένα μεγάλο θεατρικό χώρο που θα υπηρετεί το πλούσιο, μουσικό θέαμα, επιλογή που σαφώς ικανοποιεί αίτημα ενός μεγάλου αριθμού θεατών για παραστάσεις με χαρακτηριστικά υπερπαραγωγής που μόνο ένα κρατικό θέατρο μπορεί να προσφέρει. Εννοείται πως αυτοί οι θεατές κατά πάσα πιθανότητα θα μείνουν πολύ ευχαριστημένοι από το «Μισερέρε» του «Κοτοπούλη». Όσοι ωστόσο ζητούν κάτι περισσότερο, μάλλον θα συμφωνήσουν ότι το όλο στήσιμο αποκάλυψε αδυναμίες του κειμένου του Πασχίδη που με έξυπνη σκηνοθετική αντιμετώπιση κανείς δεν θα αντιλαμβανόταν: μία χαλαρότητα στην εναλλαγή των επεισοδίων και την άσκοπη επανάληψη κάποιων σκηνικών σχέσεων.

Δεν είμαι, επιπλέον, βέβαιη αν και κατά πόσο κολλούσε στην κοινωνία του «Μιζερέρε» ως γερμανικού καμπαρέ, η εμβόλιμη ιστορία με τους ανθρώπους της Ρουριτάνιας. Εν συντομία ας αναφέρουμε ότι ξαφνικά στο καμπαρέ του τραβεστί Λορελάι, εμφανίζεται αποστολή των ηγετών ενός βαλκανικού κρατιδίου: η χήρα βασίλισσα (και πρώην σταρ παρισινού καμπαρέ), ένας έκφυλος στρατηγός, ο πρωθυπουργός και η κόρη του. Έμαθαν πως ο πιανίστας μοιάζει με το χαμένο διάδοχο του θρόνου και θέλουν για πολιτικούς λόγους να χρησιμοποιήσουν το σωσία του. Τόσο το όνομα του κρατιδίου (Ρουριτάνια) όσο και η ιδέα της χρήσης του σωσία παραπέμπει στην καλή κωμωδία του Richard Quine «Ο αιχμάλωτος της Ζέντα» (1979), με τον ανεπανάληπτο Πίτερ Σέλερς να ερμηνεύει ταυτοχρόνως τρεις ρόλους.

Επιπλέον το ότι η χήρα βασίλισσα ήταν τραγουδίστρια καμπαρέ παραπέμπει σε ιστορίες του δημοφιλέστατου κατά το παρελθόν είδους της βιεννέζικης οπερέτας -στην «Πριγκίπισσα της Τζάρντας» (1915), για παράδειγμα, τρίπρακτη οπερέττα των Γιένπαχ και Κάλμαν. Πλην όμως τι σχέση έχουν αυτά τα ξένα, από άλλα είδη, παρεμβαλλόμενα στοιχεία, με το γερμανικό καμπαρέ, όταν μάλιστα οι μικρές ιστορίες των ανθρώπων του «Μιζερέρε» αρκούσαν για να στηρίξουν μια μικρότερης διάρκειας, αλλά ειδολογικά πιο καθαρή, παράσταση;

Το έργο τελειώνει με την επικράτηση των Ναζί και τη διάλυση της μικροκοινωνίας του Μιζερέρε. Βρίσκω άστοχη την λύση που επέλεξε ο σκηνοθέτης για το κλείσιμο της παράστασης: οι νέοι της παράστασης ντύθηκαν στα «σύγχρονα», λευκά ρούχα τους, προφανώς για να υπενθυμίσουν στο κοινό ότι ο κίνδυνος της υποχώρησης σε καταστάσεις βαρβαρότητας είναι πάντοτε παρόν. Αφού εντέλει από τα στοιχεία του «Μιζερέρε» επικράτησαν εκείνα που εξασφάλισαν στην παράσταση τον χαρακτηρισμό της υπερπαραγωγής (δείτε, λ.χ. τα πολυάριθμα ακριβά και καλαίσθητα κοστούμια που σχεδίασε ο Γιάννης Μετζικώφ), θα ήταν πιο έντιμο η παράσταση να τελειώνει με τη Λορελάι να βάζει λουκέτο στο καμπαρέ μ' ένα τελευταίο τραγούδι από το στόμα των ανθρώπων του, και δη με το μεγάλο σουξέ που σιγοτραγουδούσαν πολλοί από τους θεατές βγαίνοντας από την αίθουσα: «Πάντα πιο όμορφη είν' η μάσκα/ από το πρόσωπο που κρύβει». (Το γεγονός είναι σημαντικό για τραγούδι θεατρικής παράστασης, αν σκεφτεί κανείς ότι η επιτυχία, για παράδειγμα, των παλιών καλών επιθεωρήσεων κρίνονταν από το αν οι θεατές βγαίνοντας είχαν στα χείλη κάποιο ή κάποια από τα τραγούδια της παράστασης).

Η διανομή στηρίχθηκε στους πολλούς ηθοποιούς της νεότερης γενιάς που συμμετείχαν, μεταξύ των οποίων ξεχώρισαν ο Λαέρτης Μαλκότσης, η Χαρά Κεφάλα, η Θάλεια Προκοπίου, η Μάγδα Πένσου. Η καλύτερη στιγμή της Τάνιας Τρύπη και του Άλκη Κούρκουλου ήταν σαφώς η σκηνή του αργεντίνικου τανγκό ενώ αμήχανες ήταν οι ερμηνείες τόσο της «κομμουνίστριας» Τζίνης Παπαδοπούλου όσο και της Δέσποινας Γκάτζιου στο ρόλο της υστερικής Τερέζας. Η Αννέζα Παπαδοπούλου, ηθοποιός με μεγάλες υποκριτικές δυνατότητες, θα πετύχαινε σπουδαία αποτελέσματα αν το «Μιζερέρε» στηνόταν ως καμπαρέ και όχι ως μιούζικαλ. Στο γελοιογραφικό της ιστορίας συνέτειναν τόσο ο Γιάννης Βογιατζής στο ρόλο του στρατηγού όσο και ο Τόνυ Δημητρίου στο ρόλο του παρ' ολίγον ναζί, πρώην τραβεστί. Σαφώς την ερμηνεία της παράστασης δίνει ο Γιάννης Σαμσιάρης, που εδώ όχι μόνο αφήνει στην άκρη το συνήθως φωνακλάδικο παίξιμό του αλλά και δίνει θαυμάσιες, δραματικές αποχρώσεις στο ρόλο της Λορελάι. Παρεμπιπτόντως, λόγω της ερμηνείας του, της πολύχρονης θεατρικής του πορείας αλλά και της βασικής του θέσης στην υπόθεση του έργου, ο Γιάννης Σιαμσιάρης ήταν αυτός που έπρεπε να υποκλιθεί τελευταίος και όχι Άλκης Κούρκουλος.